

Божо ВУКОВИЋ*

МЕДИЦИНСКИ ПОЈМОВИ У ЊЕГОШЕВОЈ ПОЕЗИЈИ

Стручно, медицинско образовање, практично љекарско искуство и проучавање историје развоја културне и медицинске мисли у Црној Гори, дају ми право и обавезу да анализирам медицинске појмове у Његошевим дјелима. Истина, са поетске и људске тачке гледишта, „сецирање” мисли у поезији дјелује у најмању руку некоректно, али када се ради о извртању описа болести, као у случају Његошевих стихова, за трајно изазивање мржње међу ученицима и када се то преноси на народ у облику изазивања вјерске мржње и нетолеранције међу људима различите националности, онда је потребно оправдати или осудити писца.

Обавеза је не само љекара, него је још већа обавеза професора књижевности, књижевника и филозофа, који раде и живе у Црној Гори, да негирају или прихвате мишљење, које се јавно саопштило још 1985. године, да *Горски вијенац* „изазива националну и вјерску мржњу”.

За Муберу Мујагић, подаци кажу да је професор књижевности, пјесник и књижевник, европски академик-конзул, члан Европске академије за Босну од 1985. године, превођена је на многе језике и уврштена је у свјетску и европску антологију поезије.

У листу „Интервју” од 4. јануара 1985. године, објављена је њена изјава, због чега тражи да се *Горски вијенац* изузме из наставе, школског програма за књижевност. Мубера, између осталог, каже: „Младој, овој нашој данашњој југословенској омладини, средини, потребно је дјело које ће бити мост зближавања, а не као мемљиви и рањиви пртљак прошлости која завађа”.

У недјељном листу „НИН”, броју од 27. I 1995. године под рубриком „Vox populi”, Александар Кешка, професор из Сарајева, написао је: „Мени је славни ‚Горски вијенац’, заиста ‚Горски вијенац’, због националне и вјерске мржње коју изазива”.

---

* Доктор мед. наука, Подгорица

Коментатори *Горског вијенца* знају збунити читаоца. Сјећам се да је на сједници парламента 9. XII 1999. године, један посланик цитирао француског државника Ришељеа (Richelieu 1585-1642), који је казао, да ако му дадну двије или три реченице неког политичара и ако би им он изврнуо значење, то би било довољно да га на основу тога могу објесити. Често се цитира како зарез може да промијени значење реченице. Ако се стави послије предлога *не*, онда ће зарез спасити осуђеника да га не стријељају, и обрнуто – ако се стави послије ријечи *убији*, осуђеник ће бити стријељан. „Убити не, помиловати”, или „Убити, не помиловати”!

Ова опаска асоцира на податак, како је зарез изостављен између два стиха у *Горском вијенцу*, вјероватно, није се схватило значење медицинског појма у Његошевој мисли.

СКЕНДЕР-АГА

Што је ово, браћо Црногорци?	
Ко је овај пламен распалио?	965
Откуд дође та несрећна миса	
о превјери нашој да се збори?	
Нијесмо ли браћа и без тога,	
у бојеве јесмо ли заједно,	
зло и добро братски дијелимо.	970
Коса млада на гробље јуначко	
сипље ли се булах ка Српкињах?	

У фототипском издању *Горског вијенца* штампаног у Бечу 1847. године, између стиха: „ Коса млада на гробље јуначко” и стиха: „ Сипље ли се булах ка Српкињах”, стоји зарез:¹

Коса млада на гробље јуначко,
сипље ли се булах ка Српкињах?

Ђуза Радовић у издању *Горског вијенца*, сто година касније (1947), у коментару тумачи само претходни стих овако:²

„971 коса млада на гробље јуначко: у знак жалости за неким блиским (сем за мужем) који је нестао, млађе жене отсеку косу. (И у нар. песми: од жалости косу отсеку)”.

Ристо Драгићевић, који је за издање *Горског вијенца* из 1965. године написао предговор и прилог: „Неколико допуна Решетаровог коментара”, овај

¹ ГОРСКИ ВИЕНАЦ, историческо собитие при СВРШЕТКУ XVII ВИЕКА, сочинение П. П. Н. ВЛАДИКЕ ЦРНОГОРСКОГА, У БЕЧУ 1847.

² П. П. Његош, *Горски вијенац*, Владимир Поповић: Његош и наше вријеме, Ђуза Радовић, коментар, Просвјета, Загреб, 1947. стр. 83.

стих не коментарише, него оставља Решетарово тумачење:³ „Стих 971-972. коса млада на гроб јуначки, и.т.д.: у Црној Гори млада жена постриже косу за оцем, братом, сином и којим год рођаком, само не стриже за мужем”.

Никола Банашевић, који је приредио критичко издање с коментаром 1973. године, занемарује стих „сипље ли се булах кâ Српкињах?” и каже:⁴ „В. Латковић наводи коментар Ст. М. Љубише, који каже: „Над гробом жене кидају ножем косе од жалости за братом, за сином и за оцем и рођаком, али нипошто за мужем”,.

Слободан Томовић у коментару: *Лажно̄ цара Шћейана мало̄, Луче микрокозма и Горско̄ вијенца*, објављеном 1990. године, не ставља зарез између ова два стиха, него цитира коментар М. Решетара:⁵ „У Ц. Г. „млада жена постриже косу за оцем, братом, сином и којим год рођаком, само не стриже за мужем”. Скендер-ага жели да каже како у бојевима гину, у истом боју, Турци (муслимани) као и Црногорци, а може бити – и у борби против истих непријатеља”.

И Мухсин Ризвић у опширном коментару о структури Горског вијенца, није ставио зарез између ове двије реченице, него каже:⁶ „Коса млада на гробље јуначко/ сипље ли се булах кâ Српкињах?” – Ови стихови су у кореспонденцији са претходна два као народнообичајно, патријархално свођење невоља заједничког живота, са изразито емоционалним апелом: јединство осјећања и обичаја у часу јуначке погибије, кореспондира са стихом о заједничком војевању као посљедица његова, и са стихом о заједничком дијељењу зла и добра као резиме таквог живота, судбински и историјски везаног, осјећањима више врсте запечаћеног”.

Ризвић и рецензенти требало је да открију да ли је Његош у оригиналу написао мало почетно слово у ријечи булах, а велико у ријечи српкињах, јер буле и српкиње у тексту поистовјећује.

Питао сам три професора књижевности и једног техничких наука; сви су били категорични у тврђењу да се стих „сипље ли се булах ка Српкињах”, односи на претходни стих и значи да коса стрижена из жалости сипље на гроб погинулих. Нијесу били склони за друго тумачење; не знам да ли је њихово мишљење, резултат доктрине или незнања из науке о сексуално-

---

³ Петар Петровић Његош, *Горски вијенац*, приредио за штампу, предговор и прилоге написао Ристо Ј. Драгићевић, коментар и рјечник Милана Решетара, Титоград, 1965. стр. 302.

⁴ П. П. Његош, *Горски вијенац*, критичко издање с коментаром приредио Никола Банашевић, Београд, 1973. с. 259.

⁵ Коментари Слободана Томовића *Лажно̄ цара Шћейана Мало̄, Луче микрокозма, Горско̄ вијенца*, „Култура”, Београд, 1990. стр. 361.

⁶ Мухсин Ризвић, *Кроз „Горски вијенац”, Инијерџијација и шексџуално-комџарџивна сџудџија о сџрукџиџури*, Сарајево, 1985. стр. 444.

сти. Склон сам првом објашњењу, јер се и остали Његошеви медицински појмови анализирају идеолошки, а не стручно и научно.

Обични људи, читаоци *Горског вијенца* не двоуме се и кажу да је Његош у овом стиху, индиректно, алегорички приказао ејакулацију мушкарца, избацивање сперме приликом сполног контакта.

Да се вратимо Мубери и Његошу, као предуслову за тумачење поријекла, генетике Муслимана, потурчењака. Мубера каже: „Неки изгледа не знају да су Муслимани словенска крв, ове горе лист”.

Тако и Његош мисли, како се то види из његовог писма Осман-паши од октобра 1847. године у којему каже да људе дијели на људе и нељуде:⁷ „...моје је срце за људе свагда чисто и опрато, а с нељудима принуђен је човјек да се нељудски влада, јер иначе не може и да би хтио”. Дакле, не може другачије. Затим Његош каже Осман-паши: „Помисли ће су ми браћа славни и гласовити кнезови и војводе нашег царства. Ће је Црнојевић (Бушатлија), ће је Обренкнежевић (Махмутбеговић!)? Ће је Кулиновић? Ће је Скопјак? Ће је Видајић? Ће је Филиповић? Ће је Градашчевић? Ће је Сточевић? Ће је Љубовић? Ће је Ченгић? Па ће су многи остали? Камо господа и цвијет нашег народа да своје отачаство и своју славу заједно потражимо, да смо сви наједно онда бих ја с њима нешто велико потражио”. У истом писму за борбу између Муслимана и Црногораца Његош пише: „Брат брата бије, брат брата сијече”, горштаци се боре „са својом рођеном браћом”.

Схватање о крвној, тјелесној и генетској сродности Муслимана и Црногораца Његош је још јаче изразио у реченици: „Ја бих волио но ишта на свијету видјети слогу међу браћом, у којима једна крв кипи, коју је једно млијекко одгојило и једна колијевка одњихала”.

ЊЕГОШЕВО УЧЕЊЕ, ЗНАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ

Чињеница, која указује да је Његош зналачки описао медицинске појмове у својим дјелима, доказ је његовог општег и медицинског образовања. О Његошевој жељи за знањем и тежњи да што више научи сазнајемо из његовог разговора са Имбром Ткалцем.⁸ Његош је цијелога живота осјећао недостатак систематског и стручног школовања. Он се на то жалио, чак и крајем свога живота. Имбро Ткалац упознаје се са Његошем код Вука Карацића 1847. године и стално га посјећује за вријеме Његошевог бављења у Бечу. Ткалац је био млађи 11 година од Његоша и тада је студирао, те је морао често причати Његошу о Паризу и Берлину и славним професорима тамошњих универзитета. Његош би за вријеме Ткалчевог причања „по

⁷ Његош, *Изабрана њисма*, Осман-паши Скопљаку, Титоград, 1967. стр. 267-271.

⁸ Доц. др мед. сци др Божо Вуковић, *Медицина и психологија у доба Његоша и у Његошевим дјелима*, Титоград, 1981. стр. 2.

који пут уздахнуо”, па би затим своје сабесједнику казао: „Како си срећан, да у својим младим годинама можеш учити све тако добре и лијепе ствари од тако изврских учитеља. Шта бих ја дао да ми је таква срећа могла у дио пасти! Јер шта сам ја могао научити у нашој Црној Гори и у једној богословији? Истина је да непрестано учим трудећи се да надокнадим што сам у младости морао пропустити. Али све се то сад ради на парче, на махове, јер ми недостаје научна основица”.

У Његошево вријеме водила се полемика о томе шта је важније за стварање неког дјела – знање или вјештина писања, природно надахнуће. Из Његошеве примједбе види се да је он више рачунао на учење и знање, неголи на сам таленат. Разговор о томе записао је Имбро Ткалац: „Теби се јамачно чини – одвратио ми је на ово (Његош) са осмјехом – као и нашем Вуку, који тврди да је глава старија од пера. Дођи, међутим, на једну годину у Црну Гору, па ако по њеном истеку опет будеш тако мислио, повјероваћу у то и ја”.

ЊЕГОШЕВО ИНТЕРЕСОВАЊЕ ЗА МЕДИЦИНУ

Колико је Његоша узнемиравао страх од ширења болести из сусједних земаља на Црну Гору, свједоче његова писма, још на почетку владавине. У писму Јеремији Гагићу 20. децембра 1830. године Његош пише:⁹ „За болијест и за буну учињену у Полонију молим вас не оставите унапријед сиромаха да ме не извјестите, јербо сам за то веома смутан (узнемирен)”. Годину и седам дана касније Његош одговара Микелу Мартинелу и изражава жалост што се појавила болест у Скадру, „која много народа мори”. И остала садржина писма је карактеристична, јер се из ње види да је Његош сматрао да се болест налази у турским градовима, а да је нема у црногорским брдима. „Истина је да ја то први пут чујем од вас, али вама и то саопштајем да у нашијема предјелима још није нигдје чути ни најмање части (дјелића) болести. Друго, и то вас увјеравам да житељи Црне Горе и Брда сада се ни на један крај не мијешају с Турцима и турскијем поданицима, зато не би било право да је Црногорцима једнака контумација (карантин) ка и Турцима и турскијема људима у којијех се гаси болест”.

У Његошевој библиотеци и библиотеци Петра I на Цетињу међу књигама из медицине, ветерине и фармакологије, налази се практични љекарски прирчник, издат у Писи 1820. године: Barzellotti, *Epitome di medicina pratica rationale*. Посебно треба нагласити, да је Његош могао на Цетињу читати Шекспирове драме, штампане у Лајпцигу 1824. године. У Шекспировим драмама класично су описани симптоми сифилиса и проституције, који подсјећају на Његошеве описе.

⁹ П. П. Његош, *Писма I*, Београд, 1951, стр. 29 и 96.

Његош се рано сусрео са болешћу. То је било 15. августа 1831. године, када је био болестан од уха. Да ли се од тог времена почео занимати за медицину, истраживање узрока обољењима, не зна се, али се зна да 27. марта 1832. године помиње „увеличатељно стакло” у писму Гагићу. Касније, то јест 21. јула 1841. године, Његош обавјештава далматинског гувернера да је добио микроскоп.¹⁰ Антон ван Левенхук (1632-1723), холандски трговац штофовима, није био љекар, него је, као самоук, случајно пронашао микроскоп, којим је могао 270 пута повећати гледани објекат. Његово је највеће откриће то да је примјетио у капи воде ситне, покретне животињце са трепетљикама – инфузорије. Са овим открићем, основана је наука, основа за развој важне гране у медицини – микробиологија. Левенхук је заједно са познатиком, студентом Јан Хам, под истим микроскопом открио и сперматозоиде.

Ево сада Његошевог описа што је видио под микроскопом: „Овај чудесни инструмент заслужује свакојега вниманија: чрез њега људске очи јасније виде природу и човјека, у велико вос(х)ишченије доводе твари великога створитеља који је како у великијема својијема дјелима тако и у најситнијем животнијема своје совршенство показао”.

Забилешка у *Билјезници* указује да је и Његош сматрао да узрочници болести настају из трулежи, сами од себе, „generatio spontanea”, а не како се са проналаском клица антракса (*Davaine i royer*) 1850. године и истраживањима Луја Пастера и Роберта Коха доказало да се само од живог може створити живо. Његош је записао да се ситне животињце на темљи стварају под утицајем топлоте.¹¹ „Када су прве зраке пале на земљи и вјековите гњилости распириле и пречистиле на своје сребрно брдо (сито) разкувате глибине, може бити да су из своје нечисти и топле утробе излегле породе животних, прилично својству овога шара, како на пр. што и данас неке мање видимо да се тако производе”.

ЗАКЉУЧАК

Његошеви стихови, често имају двосмислено значење. Осим што обрађују генетику Муслимана и Црногораца и њихову психологију понашања, посједују идеолошку обојеност борбе противу два непријатеља. Не зна се који му је био тежи, неслога Црногораца и борба са непријатељима Црне Горе, или његова тешка, хронична болест са краткотрајним ремисијама, али без видног ефекта лијечења. Тражио је Његош лијека за једну и другу борбу, од Цетиња до Венеције и до Беча. Тражио је и добио микроскоп да би открио узрочника своје болсти. Сазнао је Његош из медицинске литературе и од Шекспира да се болест преноси проституцијом са турских војни-

¹⁰ Цитирано под 7. стр. 171.

¹¹ *Његошева билјезница*, Цетиње 1956. стр. 141.

ка и из приморских градова. Страховао је да се начин живота, који шири болест, не пренесе на Црну Гору. То је алегорички саопштио, да омрзне лежање Црногораца и Црногорки са Потурицама.

Још сам 1981. године у брошури: „Медицина и психологија у доба Његоша и у Његошевим дјелима” написао колико се Његош „мучио”, преправио је ријеч „базде” у ријеч „смрде” и умјесто ријечи „апа”, ставио је ријеч „воња”, претходно написане ријечи више асоцирају на лијечење сифилиса, што је Његош хтио избјећи. Његош не само да је замијенио поједине ријечи него је промијенио и читав стих 1249.

Преправљен је смисао реченице „Е близу њих лежат не бих мога” и сада гласи „Е близу њих не бих освануо”. Медицинар има разлога да у овим и другим Његошевим стиховима виде сексуалну еротику, која се скривала у Црној Гори, мада се од ње не само оболијевало него и гинуло.

Dr Božo VUKOVIĆ

Résumé

Njegosh, en tant que philosophe, malade chronique, lecteur et analyste des drames de Shakespeare, expose ses idées médicales de manière poétique dans son ouvrage.

Franza, qui est le nom donné la syphilis au Monténégro, était une terrible et affreuse maladie que l'on cachait, ses symptômes ont été décrits de façon allégorique par de nombreux écrivains.

Comme médecin, j'ai appris que Njegosh avait un microscope et possédait des oeuvres de la littérature médicale Cetinje, ce qui prouve qu'il a utilisé en connaisseur et allégoriquement ses connaissances en médecine dans ses descriptions poétiques.

